PALEODEMOGRAFIE

(1)

SMRT 2

Problém úplnosti souborů:
- faktory ovlivňující úplnost souborů
- otázky kontinuity

faktory ovlivňující úplnost souborů:
a) rozsah terénního výzkumu a jeho důslednost
pozn. knížecí mohyla v Leubingen (Německo)
b) problém chybějících dětí – na všech pohřebištích chybí
do velké množství pohřebišť malých dětí, v literaturách je
uváděno, že nebyly na pohřebišti pochovávány, protože jakoby
nepatřily do tohoto světa
- většina pohřebišť nachytá tak 2% kostí dětských
- existuje několik variant, jak toto doplnit:
1) existují úmrtnostní tabulky, které nastiňují určitý
model, pomocí nich porovnáváme věkovou strukturu
v dospělodném katastrech, dopočítáme dětskou úmrt-
nost, aplikujeme ji na úmrtnostní tabulky
2) článek M. Houbala – Historická demografie, jeho
vysvětlení: a) kosti byly mítké a podléhly zkáze } nemáme
b) děti zde pohřbívány nebyly vůbec } pro toto doklady
c) kosti novorozenců si mnohem více zachová-
vají aniž bychom je nachytali
př. Mikulčice – opět nenachyceny kostry
novorozenců
d) lze spekulovat i o infanticidu = regulátor
velikosti populace

1.3

3.

KONTINUITA POHŘEBNÍCH AREÁLŮ

Šmyda, L. 2001: Kodel nebo mohyla? Příspěvek ke studiu pohřebních areálů. AR53, 499-514.

Šmyda, L. 2004: Continuity of funerary areas. In: M. Gojda (ed), Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Destructive archaeology, Praha: Academia, 305-316).

Šmyda, L – Turek J. (eds.) 2004: Spatial Analysis of Funerary areas. Plzeň

strukturování krajiny v pravěku

- pohřební areály
- nárožy na území
- dabelka
- hranice
- role předků

(pokud máme rozčleněny areály aktivit, lze sledovat jak se v nich probíhalo)

pohřební areály měly v průměru větší
závažnost než sídelního areálu

- celá řada pohřebišť vstává z nejrůznějších komponent
- pohřební areály byly relativně dáleko od obytných, ale výzkumy
doc. kumy by měly být docela blízko

Uctívání předků
- i předkové, kteří již nižší mohly být ve společnosti hierarchicky
uspořádány, na tyto postavy se pak vedou nejrůznější povídky
a mýty, které často mohou být zkreslené

KAR/SMET 2 Šmejda 1.3.2006

[Kontinuita pohřebních areálů]

- Šmejda, L. 2004: Kdel nebo mohyla? Příspěvek ke studiu pohřebních areálů AR 53, 499-514.
- Šmejda, L. 2004: Continuity of funerary areas. In: M. Gojda (ed.) Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology Praha: Academia, 305-316.
- Šmejda, L. - Turský, J. (eds) 2004: Spatial analysis of funerary areas Plzeň.

STRUKTUROVÁNÍ KRAJINY

- Pohřební areály
- Nároky na území
- Stabilita
- Hranice
- Role předků

Teorie sídelních areálů (E. Neustupný) - území: sídelní areály: dílčí areály aktivit (pohřební, výrobní, skladovací, ...) areály polí → zdánlivě prázdné prostory se mohou zaplňovat různými druhy areálů

otázky: → jak často se pohybovala sídliště (obyt. areály)?
→ jak často se měnila poloha areálů pohřebních

- pohřební areály měly větší stabilitu než např. vesnicky apod. vesnicky se asi nepřemisťovaly na velké vzdálenosti - většinou v rámci jednoho sídelního areálu
  - 2 tendence: A) stabilizovat areály aktivit ze stejných předků se stávají bojiny
- celá řada pohřebišť - několik komponent, protože různá časová období
- archeologické památky se vždy shlukují do určitých míst -
- co vedlo lidi k omezování aktivit na určitý prostor?
  - musel být přítomen vzrůstat potoč, přírodní úkon, místo dalekého rozhledu, chráněná poloha

- v případě pohřebních areálů - konstrukce hrobů: stěny kamenné, kůl - mohly být vidět různě dlouhou dobu v krajině (podle typu konstrukce - stálost)
- Územní kmene (či nižší jednotky) se označovalo takto: člověk si stoupl na mohylu a kam oko dohlédlo, tam sahalo území
- Kuna - analýza polohy mohylových pohřebišť v úvodu Čech
  - hypotéza: pohřební areály relativně daleko od obytných

Uctívání předků
- lidé, kteří zemřeli mohou být v myslích žijících hierarchicky uspořádáni (válečníci, zasloužilé matky a další o kterých se vyprávějí různé příběhy
- bytosti které jsou po smrti a lze s nimi komunikovat, zemřelí pořád společensky žijí v komunitě a mohou její život ovlivňovat
- fyzický a sociální život se nelyje:
  př. děti fyzicky žijí, ale společnost nerozlišuje; matky může sociálně přežívat dál (něco kmeni přinese), ale fyzicky už nežije
- Madagaskar - během 60. let 20. století - vláda chtěla pozvednout místní ekonomiku → na dělování grantu do zemědělské výroby → rezníčám dostali peníze - místo aby investovali do hnojiv apod., nakoupili cement a začali opravovat hroby předků ⇒ lidé si myslili, že pokud opraví hroby předků, zajistí to bohatou úrodu, lidé se budou mít dobře
  → ? nějak takto mohli uvažovat lidé v pravěku

Shluky pohřebních komponent

- Nová Tabla, Slovinsko (vk. uvedení lit.)
  - ↳ rozsáhlejší pohřební areál
    - velkoplošný výzkum na stavbě dálnice
    - pohřb. jámy z doby halštatské: hrob jáma, hrob jáma s doloženou mohylou
      - – – z laténu
      - mohyly z doby římské
      - akumulace nejmladších hrobů z RS – hroby respektují staré mohyly
    - ⇒ kontinuální pohřbívání od starší doby železné
- dokud nebyla stabilizována chronologie pravěkých kultur, mnohé kultury byly považovány za navzájem současné, ač následovaly
  - J.L. Píč 1908: Přehled českého pravěku
    - malé Číčovice (P-2), Brandýsek Žaben (P-V) – hroby kónické kultury + několik málo hrobů kultury se šňůrovou keramikou – chápal to tak, že všechny hroby jsou současné, šňůrové považoval za starověké ⇒ v zásadě neviděl diachronní rozdíl
- př. hrob chronologicky starší kultury + zapuštěný mladší hrob (např. o 2 kultury mladší) – mladší kultura často vůbec žádný vztah k té starší

Analýza

- dělení lokalit podle kultur
- převažující zájem o chronologie
- paměť krajiny
- distribuční mapy

Franchausen!

- hrobů ze starší doby bronzové asi 700 (kryly je valy)
  + hroby kultury se šňůrovou keramikou
  - kolem hrobů starších prázdné místo, ač v odstupu
  - starobronzové hroby halštatské skrčky a kůly

Hirschlanden
- lokalita v Německu
- nalezen poh. stěla u paty mohyly z doby železné; původně stál nahoře
  - panáček v životní velikosti

Mohelno
- mohyla - ceremoniální, situální hrad v krajině; duchovní střed
- nálezy ze starší doby železné v těle mohyly
- na pohanském hrobě si ve středověku Slované postavili kapličku
- na miskách dávných mohyl se konaly různé sněmy v pozdější době; různé soudy

Rentilizace pohřebních pomníků
* Smolín (okr. Břeclav) - publ. ~50.l.20.st
  Drnčičky
  Borotice
  Velká Dobrá
  Strachovská Lhota
  Tursko
* Turín
- Driffield, Anglie
* hroby kultury se zvon. poháry a z doby stěhování AR 1958 - čl. od Borise Novotného - o hrobu kultury zvoncových pohárů - bohatě vybaven

❀ mohyla

pozn. velel z ní Napoleon (velký rozhled)

ar. výzkum Josefa Poulíka v 50. či 60. letech, publikace výzkumu po roce 2003 v Slovenské archeologii

- pod mohylou 3 hroby kultury se šňůrovou keramikou – hroby vlaské: hrob zároveň menší mohylou – ty překryty další mohylou – do toho přidaly další hroby (doba popel. polí, další hroby z doby stěhování národů) – v době stěhov. národů mohyla zvětšena a v ní vybudována kamenná konstrukce → „mausoleum" (zřídlo do dílí) – ? pohřben zde germánský král; našly se i střepy Slovanů (→ aktivita na encáčku R.S)

KAR / SMRT 2 Šmejda 8.3.2006

Mumie

- procesy uchovávající měkké tkáně
- přírodní:
  1. suché a horké klima (Paracas)
  2. hrzlé podchlazení (Alpy, Grónsko, Aljaška)
  3. anaerobní prostředí (Dánsko, Británie, Florida)
- 4. umělé (Egypt, Peru, Chile, Altaj): i japonsko
  - vyjmutí vnitřních orgánů
  - dehydratace tkání
  - isolace od nepříznivých vnějších vlivů
- nemusí být všechny 3 prvky zastoupeny

add 1

J Amerika - zpoměž.: Sipán, Paracas

Egypt

střední Asie - nejZ provincie Číny: Tarim (Tarimská pánev

obr Sipán, Peru

- oblast okolo vesničky Sipán, patří k nejsušším oblastem na světě (rozsáhlé zavodňování systémy), obrovské nerostné bohatství ⇒ rozvinutá metalurgie, vyskytují se také nejrozsáhlejší pohřby vládců

cca 500 po kr.

obr Paracas, Peru

- nehostinný ostrov; obrovské horko, silný vítr, několikadenní písečné bouře
- objeveny pozůstatky mírné společnosti
- 1 pohřebiště rozrazje ca 2.
- hrobky vytesané do měkkého podloží - až několik desítek pohřbů
- těla uložena ve skrčené poloze - zabalení do tkaniny; pytlů - zdobení + navrch zabalení do pouče + tělo umístěno na spletené ošatce

Obr. Tarimská pánev, Čína
- 2 větve hedvábné stezky: S, J
- extrémně suchá oblast - relativně málo prozkoumaná
200 př. kr. - přelom letopočtu (odsouc. d. b. ~ pozsouc. d. čínské)
- v publikacích dnes popsáno nejméně 100 mumií z této oblasti
- lidé mají naprosto evropské kavkazoidní rysy
(Ujgurové) → ? → není jasné proč (pozůstatek Evropanů, kteří tak jako tak přišli z Asie
tocharština
- pramen pro studium oděvů
Obr. Egypt
- kromě umělých mumifikací doložena i celá řada pohřbů vymšenin poustinu písken
- přírodní mumie z Egypta patří k zachovalejším než mumie faraonů umělé
3 tis let př. kr.
add ②
Alpy - Ötztal (u osady Similaun
Altaj
J Amerika - Ampato
Ujgurové
Obr. Ötztal, Itálie
- doklad pohybu lidí přes 3000 m. n. m
- asi 90% přiložená předměty - organický materiál
Obr. Altaj (Pazyryk, Ukok)
- P. - zkoumán v 1. polovině 20. st. → nedokonalá konzervace, kelty
U. - čerstvý výzkum (barevné fotografie)
- vydřevené šachty - kondenzovala vlhkost → i spodní vrstvy konečně pokryty ledem
Obr. Peru - Ampato
- až 6000 m. n. m
- zmrzlé tělo nejčastěji dětí a mládeže → předpoklad: oběti Inské civilizace Incským bohům
: sandálky ... asi 500 let staré (náš současník)

obr. Z poblíží Grónska – Qilakitsoq
- kultura Thule
- datace 1425 – 1525 po kr.
- analýzy z kodani – ~~[illegible]~~
- pouze dospělé ženy, a děti – celkem 7 mumií
- naprosto dokonalé oděvy (kalené kožešiny)
- analýzy nemocí – 1ce dávná sem měla nádor (rakovinu) v hlavě; lidé žili v úžasně čistém prostředí
- těla ktorána

– 15. – 16. st

- Vatgiavik
- velice rozsáhlé zimní sídliště
- kumulace slovky let až do 1576 st
- zřejmě zimní stanoviště
- prolomen 1 dům – mumifikovaná těla v interiéru – lidé zasypáni ledem (střecha je vlna)

Obr. Beechy Island, kanada
- výpravy sira johna Franklina z Británie z roku 1845/1846 na dvou lodích (celkem 130 mužů)
- rozhodli se přezimovat → 3 členové posádky pochováni (nevydrželi): mahagonová rakve, známí jména mrtvých
- opustili jph lod a vydali se pěšky – špatně to dopadla
- už po 1. zimě přiotrávení olovem
- výzkumy: 1984–1986

add (3)

Sev. Amerika – Windower
Dánsko
Britské ostrovy

Obr. Windower Pond, Florida
- bažinatá oblast kolem malého městečka
- při vysušování bažin v 60. letech 20. st. – objev těl, dále: rohože, hůlky, kostěné i dřevěné nástroje
- asi 160 jedinců – ~~[illegible]~~ 1/2 zachován mozek
- lokality tohoto typu velice staré: 6000–3000 let př. n. l.
  ! dochovány měkké tkáně
- těla záměrně ukládána pod vodní hladinu na rohože

Obr. Dánské mohyly doby bronzové
- Borum Eshøj

Obr. Rašeliniště v Dánsku a na Britských ostrovech
Borre Fen D
Grauballe D
Ravensholt D
Tollund D
Lindow GB

teorie: lidé zblondili, vkopili se
iniciovaly usmrcení a uložení do bažin
A) mest
B) oběti božstvům
- pozorovány kombinované násilné zásahy (několikanásobné
(zabití člověka nemá žádný praktický význam – ? náhodné)
„overkill"
- velice dobře zachovány: kůže, vousy, vlasy, textilie
× kosti v podstatě rozloženy
vnitřní orgány dobře zachovány (→ co jedli, ...)
- obětování zejména v zimě nebo na jaře (podle jídla) – ? pomsta
s obřady zimního slunovratu

add ④
Obr. Chinchorro, Chile
- pouštní oblast
- od 6. tis. př. n. l. – 1000 př. n. l. zde tradice mumifikace
- 1. nález na pláži, pak na

1. oddělíme hlavu a končetiny od trupu
2. sbavíme tělo kůže (→ později powstí)
3. orgány z těla dutiny ven, vyjmeme ~~kahlíky~~
4. rozřízneme končetiny a vyjmeme kosti i svaly apod.
5. vyjmeme mozek z lebky
6. tělo seskvrníme dohromady (podpíšeme hřebem)
7. složené tělo pokryjeme prachem z popelu a vyzdobíme na kosti do podoby těla
8. na popel přiložíme kůži
9. nakonec natřít barvou z manganu →
   černá barva těla
   - znaky i červené natřely, zvláště při malování
   - zkonstruovaná těla doplníme i částmi oděvu

Obr. Egypt
- hrobky už za života
- životní síla ka - opustí tělo, přežívá v hrobce (potrava, pití, služebníci)
- mumifikace není jednotná
  od 3000 → tělo do plátna, omaz pryskyřicí
  konec staré říše → nalepíčkování pojetí (povrchová vrstva na kůži sádry)
- 4 nádoby - kanopy - do každé nádoby 1 orgán: žaludek, střeva, plíce, játra; srdce se nechávalo, mozek odstraňován, nechávaly se i ledviny
- posypá se natron (sloučenina solí) - dezinfekční a vysušující účinky

Nová říše - vyjmutí orgánů, vyjmutí mozku
- dutiny zality pryskyřicí, místo svalových tkání vycpávky

Řecko-řím. období - úpadek starých těchto technologií
- používá se pryskyřice → zčernalý vzhled
  mumií → „mumie" (absolutní pryskyřice z mumie)

KAR/SMET 2 Novíček D04 15.3.06

- Čechy – torzovité prameny ke středověkým pohřbům.
- Otázka christianizace tzn. pronikání křesťanského pohřebního ritu
  - jak se křesťanství prosazovalo
- Prostorový aspekt pohřebišť
  - jak svědčí o postavení zemřelého
- Otázky další týkající se pohřebního ritu

- evropská společnost ve středověku je katolická celá křesťanská
  x židovské komunity
- sledování christianizace → speciální odvětví archeologie – „kognitivní archeologie" (obsahuje mytologii, náboženství, symboly)
- středověk – i písemné prameny – pro otázku christianizace nám příliš neumožňují
  (neumíme posoudit výpovědní hodnotu
- pohřební ritus – jakýsi soubor nutných nebo obvyklých úkonů prováděných v předepsaném pořadí
  - známe skelet a vůbec velmi malý výsek toho, co se kolem pohřeb. obřadu odehrávalo
  - křesťanský pohř. ritus – víra v posmrtnou existenci
    tzv. záhrobní topografie – kam zemřelý odchází
    (vzešly se latinou ve 12. st. – vyvolané očistce)
- prvky křesťanského pohřebního ritu – v různé dobách různý význam
  ⇒ kdy v jaké době, v jakém geograf. prostoru
  - vyvíjel se postupně
  ⇒ nelze určit který konkrétní hrob je hrob křesťana
  ⇒ průměrné posouzení

znaky: 1. inhumace (pohřb nespáleného těla; kremace zabraňovala spasení

- ve Franské říši v průběhu 8. st. ještě kremace – příkaz císaře Karla Velikého, který na konci 8. st. kremaci zakazuje
- hromový pohřeb však nemusí být automaticky dokladem křesťanství (Germáni z provincií)

doba římská – Germáni – skupina LEUNA HASLEBEN (elita hromově pohřbená mezi římskými jedinci)

2. A) zásada neporušitelnosti tělesných ostatků

- nepřemisťovat, nenarušovat
- platí i pro Židy a muslimy
- v křesťanství tento požadavek poměrně zásadně odbourán (i žití i m. přikvalo)
- spojeno s urbanizací hlavně rozvojem pohřebních areálů ~~Ži~~
- počátek křesťanství – pohřbívat křesťany na opuštěných místech (zřícené římské vily, martyria, katakomby) – poměrně zásadně opuštěno – CODEX JUSTINIANUS (6. st.) – ~~odkaz~~ návrat do sídelních areálů
- pohřební místa byla ohrazena a rostla do výšky – každá úroveň hřbitova zakončena mohutnou navážkou
  → hřbitovy vyrůstaly nahoru a zatlačovaly sakrální stavba

2 B) zásada fyzického zachování antropologických pozůstatků

→ možno narušit, ale ne zničit

→ kostnice, karnery, osaria – shromáždění kostí

to židovské ani muslimské nezná!

- to umožňovalo opálení kostí a pohřbení jinde (souvisí hlavně s křižáckými výpravami
3. V–Z orientace těla
- dříve (zpočátku) S–J orientace těla
- výklad primitivní představa o posledním soudu zemřelý hlavou k V
- V–Z orientace pomůcka často ještě v předbytkovém období – orientace podle sakrální stavby
  pr. Z. kostel v Mikulčicích
- antipodická poloha = 2 jedinci leží v opačné pozici vedle sebe většinou muži – hlava k V
  ženy – " – k Z
  - u nás hlavně střední až mladohradištní řadová pohřebiště
- koncept V–Z orientovaného hrobu se začíná rozpadat v souvislosti činností církevních řádů – privilegium k výkonu farních služeb ve městě (schválení farní činnosti) → konkurenční prostředí mezi farním klérem a řády (mendikantskými)
  - mendikanti zásadně proměnili půdorys kostela
    - pohřbívání do kostela (velký zisk)
      ↳ rozšíření, aby se pohřbilo co nejvíce

v průběhu 13. st.

4. absence artefaktů
- představa o záhrobním putování duše a zbavení všeho pozemského
- dohadujeme o milodarech v hrobech – 4. st., 5. st. –
  o vykradačích hrobů; císař Teodosie Velký – na konci 4. st. vydal edikt proti vkládání drahých věcí do hrobu

⇒ požadavek absence se prosadil velmi nerovnoměrně
neprosadil se rovnoměrně v celé společnosti
- ve VS a na počátku pozdního středověku vždy evropská vrstva (elita) pohřbívána s artefakty (nástroje, látky, ...)
⇒ běžná praxe po celý středověk
- někdy ne jen elita

5. vazba na sakrální stavbu
- naprostá většina křesťanských hřbitovů, nebo alespoň proces konsekrace = vysvěcení (pohřbívat do posvěcené půdy)
x u židů ani muslimů nehraje význam do jaké půdy se pohřbívá
- ze začátku křesťanství se pohřbívalo do martyrií apod.
- nařízení karla Velikého - při obsazení Saska - vojáci padli křesťanství Sasové mají být pohřbíváni u kostelů a ne u pohanských mohyl
- 7./8., 9. st - intenzivní misijní činnost - scelovaly se křesťanské oblasti Evropy
- fenomén nekostelních pohřebišť
- unis končí až v 11. nebo 12. st
- Pobaltí - pohřbívání ke kostelům až v novověku
x kostel mohl být dřevěný (těžko arch. zachytitelné)

6. lichoběžníkové rakve

historická literatura se shoduje na tom, že je to znak křesťan. pohřbu

- ~~ke znakům křesť. pohřbu~~
v našem stř. nehraje rozhodujícího je pohřbení pod mohylou ožne

Vývoj christianizace na základě pramenů u nás

- 845 – řezenský křest 14 českých velmožů
  - nedostatek pramenů
- kolem 880 – křest 1. knížete Bořivoje
- za Boleslava I. – intenzivní výstavba kostelů na hradských centrech
- 973 – samostatná přeslá diecéze – biskupství
  ⇒ z formálního hlediska dokončeno
- v průběhu 8. a 9. st – změna v pohřebním rítu – od závorného pohřbu ke kostrovému x křesťanská přechodná fáze
- 9. st. – převládá kostrové pohřbívání – obřední jednoznačně spojit tuto změnu se zaváděním křesťanství
- pokračují mohyly ale objevují se i ploché hroby (zejména hradiště : kouřim)
- na hradech se v 2. pol. 9. st a 1. pol. 10 st projevuje pohřbívání mimo obvod opevněného hradiště (extra muros), v průběhu 1. poloviny 10. st u kostela
- Kristiánova legenda (10. st.) „Čechové v 10. st. nové pohřbívají, dosud však neodmítají pohanské zvyky."
- pozdní mohylové pohřebiště – Z a J Čechy: Hlohovčety u Rokycan
  - pohřbí nespáleného těla v orientaci V–Z, úžrak anthropodické polohy
  - do pravidelných řad pohřbů
- → pohřbívání u kostelů, farní síť
- dvojsečná – stav náboženského poznání v 9. a 10. st.
- ~~2 příklady christianizace venkovského~~
- vnikání křesťanství do společnosti – Dušan Třeštík – radikální změna nastaly a celého společenského systému spojená se vznikem státu

- zahraniční pohřebiště:

o Krefeld-Gellep (Porýní)
- asi 3000 hrobů
- 4.–7. století
- 2 fáze – pozdní římská doba a časný středověk:
  hroby ve směru S-J, rozsáhlá pohř. plocha, pouze hospodářské pohřby (x nalezeny na celém pohřebišti pouze 2 žárové hroby)
- z výbavy je zjevné křesťanství
- zvěrečná fáze – pohřebiště se rozpadá do dvou skupin
  V skup. na – 3 větší hroby (jeden: 6,5 x 4,2 x 3,5 m hloubka)
  orientace hrobů se radikálně mění a začíná se přibližovat orientaci V-Z
  nebylo vymezeno
- zemřelí křesťané – poslední pomnožení v městě Lang
- 12 nejznámějších merovejských pohřebišť v Německu

o Valsta ? (střední Švédsko)
- 9.–12. st. pohřbívání
- 3 fáze, asi 60 hrobů
- 1. f. – plně žárové
  mimo urny i artefakty s křesťanským charakterem (sklo, ... ← import, neslovanská fáze)
- 2. f. – 2. pol. 10. st.
  - změna na birituální
  → 2 oddělené zmoslaté skupiny odpovídají dvěma formám
  - u žár. i kostrov. pohřbů se objevují pohanské artefakty
    Torovo kladivo, pokrmové obětiny, ...
    interpretace: tolerantní vnutit 2 komunit, rozdíly zahlazeny každoroční

- 3. f. - kolem 1100
  - Otevření jedné starší mohyly a vyčištění - uložen a vytvořen nápadný hrot ve tvaru kříže
    - v minulosti otevřen a poškozen → jen: Fe kříž, lemovaný polodrahokamy a stříbrným lístkem

konstrukce se postupně formovala od 6. st. - spojeno s vyznačením rovnoramennými kříži, ~~[illegible]~~

KAR / SMRT 2 Nováček 22.3.06

Prostorová dimenze středověkého pohřbívání
- problém reprezentativnosti sdělení

1) nekostelní pohřebiště
  - vesnická - na vyvýšených plochách (300-500 ~~[illegible]~~ plochy)
  - poloha pohřebišť areálů se často kryje s cestami
  - nejstarší - spíše prostředí Velké Moravy
    Morkinky - shruba 20 hrobů, orientace V-Z
    4 hliněných jam ve dvě hrobové jámy (2 objekty), nekryje v písemných pramenech známé středověku známé pod pojmem memoria* = stavba vztyčená nad hrobem významného člověka
    * doloženo z germánského prostředí
    u nás - bazilika sv. Jiří na Pražském hradě (resp. nedlejší kaple zasvěcená panně Marii)
  - mladší f. vývoje nekostelních pohřebišť - zřetelná v Holubicích (Morava)
    → mladohradištní období (11., 12. st.)
    - pravidelné uspořádání do řad (alespoň v zadní části → žádové pohřebiště)

Jak byly pohřební areály v krajině rozpoznatelné?
- pohřebiště v Praze-Zbraslavi -ZAV
  - průkopek o hloubce 1 m (? vymezoval jeho 2 strany, pravděpodobně současný)
- ani vnitřní uspořádání není jasné
  - př. Malé Březno (u Mostecka) - jen malá část vykoumána plošným odkryvem
  - př. Velké Hostěradky - vnitřní uspořádání zjevně nárůst změny v průběhu pohřbívání
- Horní Slezsko - neznáme řadové pohřebiště
  - ve shlucích (oddělený prázdným prostorem) pohřbívání ? lůže, ? kostel, ? dřevěná rodinná struktura
- pohřebiště v Praze - Motole (přes 300 hrobů, mladohradišťské - 11. st.)
  - prolíznou několik superpozic hrobů
  - řadové předpokládá označení hrobů (nevíme jak)
  - 2 hroby ležely těsně nad sebou, aniž by se porušovaly
- několikrát pohřebiště u nás kolem v průběhu 12. st.
  ⇒ začíná dominovat kostelní
KOSTELNÍ POHŘBÍVÁNÍ
- zpočátku řadové
- ponesení kostelní zdi (původně velká pohřebiště řadová tedy zredukována)
- kostel např. umístěn do pohřebiště několikrát
- ohrazení kostelního pohřebiště - dokl. z Milulěc (z dvoupodlažní rotundy)
  - ojedinělé pohřby za ohrazením

- výstavba ohrazení kolem kostela úzce souvisí s etickými otázkami středověku
? kdo mohl být pochován řádně na hřbitově
- představa o komunitě řádných věřících
- riziko znesvěcení hřbitova → nová konsekrace - ta nutná za účasti biskupa, papež musel vydat povolení, nutno konsekrac zaplatit
kdo byl dobrým členem komunity?
NE - na hřbitově neměl místo nevěřící
NE - variabilní skupina heretiků
NE - formálně odsouzená osoba církevním soudem
angl. kněz John [Mell] : ne: zlodeji, chlipníci, prokletí, ti co zemřeli náhle
- další potenciálně vyloučené skupiny: lichváři, konkubíny klerika, jedenáct očistců; odsouzení bez řádného odsouzení, muži co zemřeli při souboji, sebevrazi
forma zakrevelice okna × literatura se domnívá, že posvcování bylo mnohem jednodušší
- na hřbitov nesměli být pohřbíváni nepokřtění děti
pozn. někdy doloženy pohřby dětí na okrajové straně kostela (voda, která stéká po kostelní stěně je má dodatečně „pokřtít")
1390 - Herford (Anglie) - zeď kolem kostela z důvodu, aby se zabránilo ilegálnímu pohřbívání dětí u kostela
- nejbezpečnější pohřbívání nekřtěných dětí - za kostelní zdí, vně hřbitova
- otázka kvality a formy hřbitovní zdi
zřejmě dlouho ohrazení dřevěné
- šachta v rámci kostelního hřbitova (cwifraga) → 1. aby nestupoval dobytek 2. symbolické uzavření hřbitova směrem ven

▲ nalezena na J Moravě (? souvisí s pohybem novokřtinců)
- při arch. výzkumu ekt. pohřebišť - doklady rychlého nárůstu terénu
    př. pařížský hřbitov u kostela sv. Inocenta (pohřbívalo se asi 600 let → několik milionů zemřelých, povrch se zvedl o 2,5 m
        → velmi častá, nová řešení dalších staveb
- časté plazýrování - v jaké míře byli živí schopni identifikovat své mrtvé
    - doklady hrobek - ve velké míře při obvodové zdi kostela, celková plocha hřbitova určena pro tradiční pohřbívání
- pohřebiště kladuby - 230 let, až 9 nadstaví, plazýrování asi po 25 letech
    ⇒ hrobové označování zbytečné - převládají dřevěné kříže, textilie
- kdy a do jaké míry je možno pohřbívat přímo v sakrálním stavbě (ad sanctos)?
    - světci umisťováni do krypt
    - silný světský kult končí v průběhu 11. st.
    - církev v průběhu 11. st. pohřby ad sanctos zřetelně nepodporovala
        cisterciáci: „v kostelech se nepohřbívá"
- pohřby v kostelech velmi žádané u laiků
    - církev jakýsi kompromis u prelátů (tě se ze spektakulární skromnosti zdávali)
    - do kostela pohřben často zakladatel kostela (vymohl si!)
- Bavorsko, Horní Rakousko - v předstřed. kostelech o pohřb
- mendikanti si z pohřbívání do kostela vytvořili zdroj příjmů

- i v rámci kostela zóny – nejvyšší více do presbytáře, čím více zóny, ex nejvyšší se pohybovalo místo před oltářem, pod věžní oblouk, pod arkády obdélníka hlavní lodi kostela
- mimo kostel – nejvyšší – co nejblíže presbytáře (poloha sub laxmis)
  - Zdravá (blízkost vstupu do kostela) poměrně vzdálenost od knížete x prostor každé věžní (ambivalentní význam, velice často se tu pohřbívali děti
  - Spatna – nejméně žádoucí

JEDINCI POHŘBENÍ MIMO HŘBITOV
- velice pestrá skupina lidí
- těžko v obecné závěry
  - a) židovské pohřbívání, b) skupiny Romů (Německo: Erding △)

△ pomístní jméno „Gibenčín louka
nejednotná orientace hrobů
v jamách často 2–3 jedince
kačtovité záponky z rubášů, přezka, lžíce, kousek lebky sloužící jako magický předmět
nádoba s podkovou (symbolický význam, podkovy pocházely ze spálených kovů)

c) lidé odsouzení za trestné činy
- zemřelý většinou ponechán na svém místě až do úplného rozpadu (půda dodatečně vyvečovaná, ale asi až jen v mladším období)

POHŘBÍVÁNÍ JINOVĚRCŮ V 15. A 16. STOLETÍ

- doklady o odnětí ukrývání na katolických hřbitovech
- literatura předpokládá, že o pohřby jinověrců možno spojit pohřby u zaniklých kostelů: Divice (u Brůmnovic) – min. kostel 15. st., ale v 16. st. se ještě pohřbívalo
- 1525 – novokřtěnci (hutterité) – pohřbívali ve volné krajině, velká hustota, malá hloubka hrobů

HROBY OSOB ZAVRAŽDĚNÝCH, VOJÁKŮ

- vojáci – zahynuli na cizím území – často zahrnuti na místě smrti (náhody na bežných hřbitovech
- Brabslava (předměstí) vykopán počátkem 50. let 20. st. – vrstva z 16. st. – dvě propálená kostra

KAR/SMRT 2 Nováček 29.3.2006

VÝPOVĚĎ POHŘEBNÍHO RITU (JAK SE POHŘBÍVALO PŘEDEVŠÍM)

Jak se projevoval pohřební ritus jako sociálně distinktivní znak
- sociálně podmíněné rozdíly v určitých oblastech
- uspořádání středověké společnosti a představy o životě přenášeny do pohřbívání
- nejvíce sociálně distinktivních znaků obsahovalo pohřbívání

1) elit: • se znaky vlády
• předměty charakterizující moc
• šperky (oděv si prelát pořizoval na počátku kariéry a užil ho pouze na závěr)
→ honosné oblečení proto, protože zemřelý se setká s Kristem ve vznešeném oděvu – typická interpretace této doby
- purgatorium (očistec) – učení o očistci předpokládá putování duše do míst, kde bude očištěna
- RS teolog Durandus: „všichni křesťané by měli být pohřbíváni v šatech podle svého stavu"

nenapodobení pohřbů elit (kn. v šatech
- pohřbívání v kamenných sarkofázích
- počátky sledujeme v římském období
- z 1 kusu kamene vytesány většinou
- po obvodu schody
- otvory (odvod tekutin vznikajících při rozkladu těla)

interpretace výsledku pro hlavu: aby lebka ležela ve frontální poloze a nenaklonila se k jedné straně

- kamenné zděné hroby zůstávají jíže ve středověku poměrně vzácné

· ŠPERKY

· ZÁMĚRNĚ NIČENÉ PŘEDMĚTY

- původem předkřesťanský zvyk
- někdy rozšiřováno na manželky (chápány jako lepší věci věci do hrobu)
- průběh: člověk šel před zahoď a lámal insignie zemřelého

2) nižší duchovní

- kněz relice často pohřbíván v kostele, kde působil
- detaily pohřebního ritu jsou dost variabilní
  - př. Anglie - 16. st - kněz pohřben V-Z - tělo hledělo k západu (aby hleděl na věřící)
- řeholníci - rituální uložení paží (spojené v pase častější nebo na prsou spíše výjimečné)
  - neprokázána závislost mezi pohřbíváním laiků a řeholníků
- katedrála sv. Petra a Pavla - Brno
  - zemřelí měli v bederní partii a kolem hlavy umístěny keramické nádoby umístěné dnem vzhůru → to připomínalo některé germánské hroby z doby římské
  - vysvětlení: torzo předmětu z organické hmoty pod jednou obrácenou nádobou - vosk - zřejmě pozůstatkem liturgického kalicha (tzv. insignií kněžova úřadu) - neobvyklé se dívat pravý (stříbrný) kalich do hrobu → vyrábění voskový ⇒ nutno překrýt nádobou, aby vydržel

- pohřeb v řádovém oděvu:
  mnich - hábit
  - legenda o cisterciáckém mnichu
    - zemřel náhle, svatý ho vyzdvihl, aby se mnich vrátil a převlékl se a teprve pak zemřel
- akt ~~konfe~~ „professio in extremis"
  = umírající laik mohl být přijat za urč. okolností do komunity, aby tak zemřel
  - pravděpodobně aplikováno v praxi (11. století)
  - prosazuje se koncept dobré smrti
    ⇒ nejen nehřešit, ale i dobře umřít (správně oblečen, za přítomnosti kněze,..
- cisterciácké pramenny (12. st.): člen cisterciáckého řádu měl právo pohřbít na cisterciáckém pohřbišti až 2 laiky (své přátele)

3) poutníci
= putování jako zbožné cestování
- poutník si z úspěšné cesty (po vykonání) přinesl prestiž
  př. pohřeb muže, vedle hrál s okovanou spicí

4) 9/10 - zbývající společnosti
- není další skupina nějak výrazně pohřbívaná

Podoba a konstrukční úprava hrobové jámy (viz např. pohřeb u Prazeného)
- doloženo pohřbívání v rakvi i bez ní
  - úpravy jámy pohřební dřevěnými konstrukcemi - i bedněmi (nejen proti sesunutí, ale i vyšší symbolický význam)

- doklady o obložení zemřelých plochami desky či kameny, i obložení lebky
- vysypání vapnem, popelem, naftovinou – vždy jen u některých pohřbených na pohřebišti ⇒ není to masový zvyk
- hloubka předepsána kdy, když se začíná pohřbívat etážově
  - př.: nařízení ve Francii v jednom městě – pohřbít alespoň 1 loket pod zem (psi vyhrabávali kosti)
    X kladruby : 60-100 cm
- pohřbívání dětí v nádobách
  př. slovenská Lupca
- uložení těla v hrobové jámě
  - existuje asi 6 variant, jak pacě při poloze na zadu položit – nebyl nalezen žádný symbolický význam
- uložení dvou jedinců do hrobové jámy současně
  př. Lumbeho zahrada na Pražském hradě
  Závist u Prahy
  - osoby zhruba stejně staré, v obou případech muži

př.: – Slezsko: jedinci nestejného pohlaví a věku – nejčastěji starší žena + starší syn (či dítě) ⇒ ? častější provádění rituálu jednání (? zabíjení dětí v souvislosti s úmrtím matky či otce X synové už byli poměrně odrostlí)
  - ač doklady o ekonomicky podmíněném zabíjení dětí jsou ze středověku (př. papež Inocent II. žádá jim o vyslovení nouzového sirotčince v němž hlavní moc dětských mrtvolek)

- anglická pohřebiště - ukazuje se přezrala mužů na pohřebištích nad ženami
  ⇒ byly prováděna selektivní infanticida (zabíjení dívek)
  - tato praxe se prováděla ještě ve viktoriánské době

- **Artefaktová náplň hrobů**
  - od 11. st redukce v druzích i množství artefaktů v hrobové výbavě
  - omezování artefaktů nebylo trvalé
  - počet artefaktů pak stoupá
    př. Wörth im Staffelsee
    : - svátosti - poutní medaile
    - růžence, modlitební šňůry
    - osobní šperky, náušnicky, čelenky
    ⇒ věsměs osobní šperky typu křížky
    - charakteristické jsou i zubářové spony (háčky, kterými se spínal pohřební oděv)
  - v hrobových jamách se intencionálně vyskytují nejen artefakty
    př. vápno, dřevěné uhlí na dnech hrobových jam, kameny, drobné valounky (mohou mít nějakou výpověď)
    - ostré kameny interpretovány jako znak pokání (mrtvý na ostrých kamenech)
    - valouny v hrobě nalezeny v Praze-Motole
  - vlastní artefakty v hrobech:
    1. fce: dovolit zemřelému na onom světě a cestě tam
    ⇒ užitná funkce přechází transformovaná do funkce související s přechodovým rituálem
    ⇒ nutno zajistit zemřelému symbolické potřeby:

ozdoby, jídelní nádoby, pěrové nůžky, klíče (by zejména v Polsku), mince („chronova mince" se nás v 11. st a ojediněle ještě později)

2. fce: svým významem orientovány tyto artefakty navenek – vztah pozůstalých k zemřelému
: insignie moci, předměty, které zemřelý užíval

3. zapomenuté, přehlédnuté předměty
: drobné osobní šperky např. prsteny
– nebyl jich mrtvý zbavován

– redukce pohřebních předmětů:
zbraně, apod. → pohřbeni prstenů
– výjimky: Slovensko – Ducové (končí v 19 století)
– pohřeb hradce déle než 1000 let, přestože sakrální stavba zanikla
– převládají drobné osobní záležitosti
– 12, 13. st – pohřebiště zasaženo redukcí artefaktů – záměrně, nepochybně kněžím
– pozdní st. – hlavně: mince, pásová kování

– zajímavý artefakt přivazuje střední tašku umístěnou pod hlavu zemřelého
např.: klášterní pohřebiště v kladrubech 13.–15. st
další ruská „střídavka" pohřebiště
také hřbitov z 19. st. v Praze 7 – Holešovicích
– interpretace podobná jako v případě obkládání lebky

VÝJIMKY – MRTVÍ NEZEMŘELI KLASICKÝM ZPŮSOBEM

př. Valeský klášter

- mrtvý opatřen masivním Fe pasem kolem břicha

VAMPÝŘI

- Radomyšl
  - zemřelý zatížen 3 obrovskými kameny
- určitě ne: pohřebiště v Čelákovicích
  - není to náhodnost: pohřebiště s protivampyrickými zásahy
  - doklad praktikování hrdelního práva v městě Čelákovicích

DALŠÍ

Dolany na Olomoucku – klášter

- husité zde umístili své posádky
- v těsném sousedství hlavního presbytáře
- 2 pohřby koní – zcela pečlivě (uloženy ještě v posmrtné ztuhlosti
- + pohřeb dvou jedinců (kousek od koní)

JINOVĚRECKÉ HROBY

- hroby židů z mostu z Prostějova
  - hroby se nesmí narušovat
  - orientace: náhodná, podřízena tvaru pozemku
  - předměty v hrobech: kamínky v ústech, nad očnicemi

NÁSLEDKY VÁLEČNÝCH KONFLIKTŮ

- Palánikovo na Slovensku
  - stopa po mongolském vpádu v letech 1241–1242
  : žena, muž, zvíře

- Langenfeld
  - probodnutá lebka
  - dává se do souvislosti s čarodejnickými procesy

- Viechtach
  1756 - 1901
  → Turner ještě používá

19.4.2006

KARISMAT 2 Šmejda

Donner Party

- výprava se pokoušela projít americký kontinent z V na Z (cílem Z pobřeží Kalifornie)
- jako první přešli Louis a Clark americký kontinent
- tato výprava se stala i předmětem celé řady písní

1841 - 1. pokus projet napříč Amerikou krytými vozy

1844 - skutečný úspěch

1846 - odehrává se náš příběh
- výchozím bodem „hnízdo" Independence
→ horské oblasti → solné jezero a poušť → Kalifornie

„party" = výprava

- Donner - vůdce výpravy + další rodiny a samotáři
- George Donner - starší farmář
- původně se usadil v Illinois, ale nakonec se rozhodl vyjet do Kalifornie
- přidalo se k nim a jejich rodině asi 90 osob

Bridger's Fort - nezastihnut zde průvodce Hastings
⇒ skupina se pokusila vyjet po stopách předchozí skupiny zkratkou

31.7.1846 vyrazili - pozdní start

1. problémy - ve Wasatch Mountains - hory ve státě Utah
- neprůjezdnost terénu → vypřhání z vozů

2. přechod přes poušť ležící Z od solného jezera (Salt Lake Desert)
- výprava ještě před dosažením do hor velmi neorganizovaná (ztratila asi 4 vozy, ...)
- mnoho lidí ztratilo dobytek

(pozn: zadal pojem Donner Party do vyhledávače google - zde přepsané)

3. na zač. listopadu výprava opustila zkratku a napojila se na původní cestu
- během přechodu hor Sierra Nevada začalo sněžit
- u Donner Lake si postavili stany

4. - už v tomto obrazku umírá asi 5 členů výpravy
(1 následkem nemoci, 2 zabit nožem při pohybce, LEWIS KESSEBERG
3. starší muž cestující jako samotář vyzvan Luisem
Kieskergem aby byl vůz lehčí, 4. zavražděn
dvěma pomocníky při ukrývání majetku, 5. potrestán
muž, když se svým švagrem čistil pistoli)
- podmínky v zimním táboře - lidé nebyli válec zvyklí
fungovat v přírodě zvyklí na to, že si něco vypůjčí
či koupí => odkázáni na indiánský způsob
života
→ pozření zbytku zvířat
→ rychle mizely zásoby
5. → porada → malá skupinka vyrazila k vojenské
posádce v Sacramentu → 1 se vrátil
se zásobami a dvěma indiány nosiči
- v té době zlikvidovány i psy - únava a vyčerpání
hladem způsobily smrt
6. prosinec další skupinka poslána: 10 mužů a 5 žen (Charles
Stanton vedl) - vlastnoručně si vyrobili mrožnice
- vůdce už 6. dne na cestě vyčerpání sil
= výprava posledním nadějí
→ diskuse o myšlenkách kanibalismu
- počal asi někdo semě vyčerpáním
Antoine (zanotář, 25 let) - dlaň padla do plamene -
ostatní mu ji vyndali - podruhé ho už z
Ohně nevyndali, kvůli tomu zemřeli další →
vypřežívání masa z těl zemřelých kolegů
7. 5. ledna - James Fosdick †
- jeho žena prokazovala proti kanibalismu
- mužem i indiánští průvodci
- potkých 7 z 15 se skupinky došlo do 1. lidského
osí na kalifornské straně hor

8. uplynul leden
- 1. ze 4 postupně jakoby záchranářská výprava se vydala

1.6.1846	počet členů	přežili	zemřeli
George Donner	7	5	2
Jacob Donner	9	3	6
Eddy	4	1	3

- při této záchranné výpravě byli: Lavinia Murphy, George Donner dcera a 4leté synovec Samuel, Lewis Kesseberg (nechtěla opustit manžela, který nebyl nebožtík humpfrida)
- 4. záchranná výprava našla živého Lewise Keseberga pouze
- riziko smrti postihovalo spíše:
  - muže než ženy
  - mladé a staré jedince
  - osamělé a svobodné než členy rodin

	Dospělí	Děti	Celkem
Zemřeli	27	14	41
Přežili	17	31	48
Celkem	44	45	89

- L. Keseberg obviněn asi z 6 vrad ale prostřednictvím obdobý, Statně pak žil v Kalifornii.

→ 2/3 žen přežili
2/3 mužů zemřeli
4 dívky ve věku max 3 let all 2 přežily
ve věku 16 let přežily dívky všechny
z chlapců nepřežil žádný do 3 let (byli asi 4)
4-16 let - zemřelo 6 chlapců
všichni přeživší muži - otcové rodin
- archeologickými metodami lze antropofagii opravdu dokázat, že spíše nelze

LIT.: články Jindřicha Matiegky v PA (19/20 st.) – zakladatel moderní fyzické antropologie

→ „lidožroutství v době kmenové nebylo metodě z hladu, ale bylo to mlsavostí"

ARCHEOL. DOKLADY KANIBALISMU

- oprava = archeologizovaná fetalie – nalezy stopy lehkých obsažených v lidském srdci ⇒ člověk musel konzumovat lidské srdce
- týmy archeologů byly po stopách lidí z Donner party – arch. doklady kanibalismu nenalezly

Leningrad

- množila se případů vojáků – vojáci relativně dobře živeni
- zprávy o mizení malých dětí
- za podezřelého z kanibalismu považován každý, kdo nebyl celka vychvtlý

ARCHAEOLOGY OF BURIAL MOUNDS – edited by Šmejda (280Kč KOSMAS)

KAR / SMRT 2 Šmejda (8) 26. 4. 2006

Hřbitovy a pohřební památky historického období

- historické období – 17. st – 20. st.
- texty na hrobech – řada informací (mužů, žen, charakteru hrobu může svědčit o sociální skupině
  → sledovat, jak se hodnoty apod. projevují v artefaktech
  60–70 léta 20. století – vstup tohoto tématu
  - řada studií během posledních 30 let
    - často úzce zaměřené, ne komplexní
- od dob VS se v evropské civilizaci pohřbívá v jasně vymezených areálech
  - od dob křesťan. středověku umístěn v areálech kostel či alespoň kaple – tato tradice přetrvává dodnes
- Sedlec u Kutné Hory – naše nejznámější hodnice
  - už ve středověku začala se kost tzv. ossaria – ukládání
    - ~~pozůstatky stavem~~ druhotně naházených kostí (po pohřbu křesťanského soudu)
  - protireformace – zdůraznění smrtelnosti člověka, souvisí s NOV MEMENTO MORI, a další hesla
    → lidské ostatky se začaly uspořádávat do různých kompozic
- konec 11. st. a počátek 19. st. – pohřbívání se stalo velice prestižní záležitostí – 1) pomazání, pomst v rodinném kruhu
  2) dobý pohřeb (rozsáhlé pohřební průvody => šlo o něco čím společnost žila, prodiv v podobě
  ~~[illegible]~~ soutěžily v kvalitě pohřbů
- velký rozmach artefaktů, které s pohřbíváním souvisely
  → průmyslová výroba (vznikají specializované fabriky): kříže lité z litiny do forem, rakve

Typy památek:

1) náhrobníky (náhrobní kameny) – dobře dochované už od 16. st (např. ve Švýcarsku)
2) kříže – spousta variant
3) rodinné hroby (interiér, exteriér)

4) mausolea
5) funerální plastika, sochařská díla
6) obsah hrobů (exkavace
7) celé hřbitovy a památní areály

Vlastnosti:

1) Materiál (dřevo, kámen, kov)
2) Tvar (typologie)
3) Technika výroby
4) Textové údaje (dříve memento: MORI, nyní: odešel, usnul)
5) Uměleckohistorický styl (novoklasicismus, novogotika, egyptské renesance
6) frekvence výskytu výrobních motivů a symbolů
7) poměr inhumace a kremace

KAR / SMRT 2 Šmejda (9) 35.2006

Umění náhrobku

- Roman Prahl a kolektiv 2004: Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830 Praha: Academia.
  - důležitá kniha k tomuto tématu
- náhrobky – účel:
  1) označení polohy hrobu
  2) označení polohy, kam pozůstalí chodí vykonávat kulty či jen zavzpomínat na zemřelého
- tradice umisťovat kříž na náh. kameny – křížovatice
  - na náhrobky patří kříž oslavujíce ctnosti zemřelého (opěvují život, upozorňují na vykonané dílo člověka, ...)
- kniha zahrnuje i umění pozůstalých:
  snaha se o hrobem vyrovnat – celá řada negativních hnutí
- celé podkapitoly o klasicismu
- známe josefínské reformy se týkaly i regulace pohřbívání – svým způsobem šly proti trendu
  → zakázáno pohřbívat v obcích (dříve normálně kolem kostelů, které stály obcí)
  - pokus řešit hygienickou situaci
  - snaha oddělit církev od pohřbívání ⇒ učinit z pohřbívání něco, co není společné s církví → boj církve a státu o nebožtíky
- sám Josef II. odmítal pompézní pohřby → v jednoduché rakvi pohřben
- vypočet postavené roky, rodiny začali používat pomníky jednoduchých náhrobních desek
  x rodiny dávají se nahoru se společnou zděnkou investovali do hrobek
  ⇒ starý styl nestupuje ~~po~~ ~~jinto~~ společné zděnkou

- kolem r. 1800 se objevují další prvky dříve nevídané:
  - pomníky a náhrobky ve tvaru domácích zvířátek (koním, psům
    → kočky dnešních zvířátek
  - připomínání si mrtvých členů rodiny hromadným na hřbitovech i doma v intimním formou ☆ miniatur hrobek (model např. domu na stole)
    - odraz apelu pohřební kultury (vyjadřovalo hodně dobu – meditativní rozjímání nad životem a smrtí)
  - doposud typickým materiálem dřevo
    - teprve 1800 a později zvýšení oblíbe a dostupnost kamene
      → kamenné náhrobky – v lekném na hřbitově –
      - od 1800 a později tradice, že svatý prostě nese info × vodorovná plocha není podstatná k napisům
- novoklasicismus byl kritikou realci intelektuálů
  → vlastnili jednoduchost a hledání vznešenost měla vyjadřovat všechna díla
  (~~barokní zdobnost~~)
- souboj symbolů souvisících s pohřbíváním
  barokní × novoklasicismus
  ↓ nové symboly ↓
  spálebna se zkříženými hnáty — hledá se smrti vlastností → „krásná smrt"
  → Pomysl, že TĚ čeká smrt
  např. obrácení pochodeň (pomník) andělé drží
  - kostlivci jsou nahrazovány chlapečkem nebo ženským postavy
  - vznášený postav: anděl
  - často prvky pohřební kultury

Znovuobjevení antiky aneb přejímání antických vzorů
- v době rozkvětu hřbitovy mnohdy připomínat antiku
  → motivy z klasic. Řecka i Říma
  : sarkofágy, pamětní kříže ve tvaru pyramid, obelisků, urny, oblasy římských kolumbárií (pro pozůstatky cenných budov)

hrotky do podoby zahradních chrámků
- napodoba dórského architektonického řádu
(např.: Německo Charlottenburg - hrotky v zahradě - to zpětně ovlivnilo i normální hřbitovy → stylizovaná hřbitovy do parků a zahrad (vysazená květinová výzdoba)
dórský řád - zvláštní náboženské konotace + během renesance přejal do křesťanské ikonografie
- snaha poznávat stavět byla idealizací - lidé v antice vydělili ideál toho, co ve vlastní společnosti nelze dosáhnout, věřilo se v bývalý původ antických forem
- to souvisí s přejímáním vesmyslu
př.: socha chlapečka s dráždivou pochodní - předobraz v antických Erótech
→ bezbřehlí chlapec - ten ovšem i v antice tak označován za „génia" (idealizovaná postava)
- socha na náhrobcích kopírují aranž soch antických (polohy) opírání se o něco (v antice ovšem spíše rys hostin)
- slavný přejatý motiv Venuše z Kapuy - Venuše drží štít mazela a v odrazu prohlíží světlo - propto: poslaní mezi štítu vložena do něho deska z Venuše se stala postava Viktorie (symbolická, alegorická postava
⇒ časté používání ženských postav v plastice
- zemřelí nebyli v naprosté většině případů zobrazováni - postavy představovaly Viktorie, Eroty
- spíše soustředění se na pohřební kult
- prolínají se i křesťanské symboly: ctnosti (vztah matka k dítěti)

Další aspekty
- ~~hřbitovy~~ hřbitovy se staly hlavním odbytištěm sochařských prací
- architektura se zjednodušuje ⇒ příležitostně vyplnit figurální plastikou bylo naprosté minimum

⇒ kolem 1900 nejkvalitnější případy sochařské tvorby na hřbitovech
- kámen + zhotovení dostupné už i pro širší vrstvy měšťanů ⇒
přechod od mramoru k pískovci + mohou dostupnější (regionálně i cenově)
- úspěšné kompozice kopírovali řemeslníci menšího rozsahu → práce nebyla tak exclusivní ⇒ mohly se dostávat i dál na venkov

Čeští sochaři působící na hřbitovech:
1) Ignác Michal Platzer (1757-1826)
2) František Xaver Lederer (většina děl z 90. let 18. st.)
3) Josef Malinský (1752-1827)
4) František Pettrich (1770-1844)
5) Václav Prachner (1784-1832)

ad 1) motiv Chronose (bůh času v antice), z mnohých vlastní krída, Eva a Adam, rozpadlé ruiny
stopy egyptománie: stylizace ženských figur do egyptoidních postav
~~většina~~ všechny náhrobky pro otce rodin
ad 2) zhotovoval často náhrobky pro dámy
náhrobky většinou: 1 ženská figura s jemně řasenou drapérií
ad 3) knížecí pozůstalých bohem ranné obit. motivem + moderní prvky (používal soudobý oděv na plastikách)
odvracel se od tvrdšího plastiky a preferoval reliéfní řešení
smutící ~~[illegible]~~ Vrba
ad 4) v obitě měl nejrůznější variace postav ležících na sarkofágu (knížecí)
ad 5) ze staré pražské šlechtické rodiny
(v Praze asi 20), dohromady 40 náhrobků v Č.
většinou 1-2 figury v čistou velikost
motivy: Eróti, smutící génové, andělé strážní, Viktorie
ženský génius s věncem

- nositel matrony (ženská hlava rodiny - spouštěla chovat. pozornost ←
  → poštrna ženy, vdovy, truchlící a hrobu může)
- řada křesťanských motivů: kříž, truchlící figura lva, kotva

KAR/SMRT 2 Šmejda (10) 10.5.2006

Kremace a obecně žárový pohřební ritus

- vliv žáru na lidské kosti:
  - studium takových kostí pomáhá na dnešní zájmu badatelů ← spojeno s řadou problémů (fragmentované)
    - x ojedinělé zprávy o tomto způsobu pohřbívání už v 16. st. – už kdy zaměřovali lidé pozornost na spálené kosti
  - důvody pro studium spálených kostí:
    1) nálezy starých žárových pohřbů a snaha z nich něco vyčíst (zdravotní charakteristiky dávných populací)
    2) soudní lékařství a kriminalistická expertiza (válečné konflikty, zločiny, ...)

    1) a 2) se ovlivňovaly – novinky v soudním lékařství např. ovlivňovaly výzkum žárových pohřbů
  - metodika – na co vyzvednuta na kompletních nespálených x nedalo se však jednoduše aplikovat (mění se celá řada parametrů: hustota)
- spalování mrtvých – spojitost s očišťováním (dnes i hygienické aspekty)
- stará tradice: spopelňování a žárový ritus v Indii
  Mezopotámie
  Řecko (x Pythagorejci doporučovali nespálené tělo
  Platón doporučoval svobodnou volbu – ale z fil. hlediska se mu více líbila kremace)
- s nástupem křesťanství žárový ritus kolísá
  - společenský tento způsob nepřijímán – když, tak už jako duchovní očištění hříšné duše

— Milan Dokládal (moravský badatel, bývalý antropolog) – detailně studoval spálené lidské pozůstatky v rodinných krematoriích, zdokumentoval pozůstatky více než 500 osob

- 700–1000°C pro spálení po dobu 30–50 minut

→ ? které kosti lid. těla se spálí úplně

? které se rozpadnou

? které zůstávají také poznámky

– věnoval pozornost kostem určujícím pohlaví a věk (důležitost deformace vzhledem k určení

→ „lebeční kosti se dochovají v 9/10 případů v relativně dobrém stavu pro výkon"

→ „výsledky mají dost vysoton variabilitu ⇒ těžko předpovědět, jak budou vypadat kosti po spálení (ač bychom měli k dispozici info o kostech podobného člověka)

→ 3. základní skupiny – odolnost na vysoton teplotu

– porovnával také kosti z člověka: 1/2 spálena (600–900°C) 2. je ne

- podélně rozřízl lebeční kůstku na půl

→ mohl pozorovat deformace, transformace některé

– srovnávány hlavně rozdíly tvarové a v rozměrech

* teplota odpovídající zhruba teplotě pohřebních hranic v minulosti

→ většina kostí se smrštila (2–12 %)

— řada mnohých ostatků určena před jeho pokusy jako zvířecí (kosti měly rozměry zvl. těla) – kdy vysvětleno!

– lidská kost: 27% organických látek

21% vody

52% anorganických složek (→ pevnost

↳ 86% fosforečnan vápenatý

10% uhličitan –

1,5% fosforečnan hořečnatý

0,5% fluorid a chlorid vápenatý

2% zásadité soli

— změny způsobené žárem na kostech = tkáňové podmínečné
- zpevnění kostí (tzv. mineralizace vápníku
- pokud se nedokonalé - to určitý stupeň
- 5 stupňová klasifikace kostí dle J. Chochola:
1) nedokonalé spálení (zuhelnatění, sedonadé až uhlové - černé zbarvení)
2) částečné nedokonalé spálení
3) dokonalé spálení
4) dokonalé až křídovité spálení
5) křídovité spálení
- bylo obtížné regulovat žár potřebný k kremaci
teplota žáru: 900°C i hlídání 500°C rozdílný
- na základě současných poznatků je zjevné:
- kosti mechanicky pevnější s přibližující teplotou
400-500°C - minimální zpevnění
k 800°C - pevnost stoupá k maximu (- dále proces mineralizace
- které po spálení kosti křehké
* po vychladnutí se pevnost opět zvyšuje (chemické procesy kost zpevní) a kosti odolávají agresivnímu prostředí
vápník se transformuje do minerálu „apatit" (není nerozpustný ve vodě)
- kosti mělce uložené se zachovávají hůře než kosti hlouběji pochované
- mohou lépe se dochovávají kosti uložené v nádobě (agresivní vlivy prostředí)
- množství spálených kostí A) měřit jako objem
B) měřit jako hmotnost
ad B) měříme ovšem i hlínu
ad A) výhodnější
- Jan Sklenkal (kromě o demografii pohřbívaných dětí)
navrhl 5 stupňovou stupnici

velmi malé množství = menší než 100 cm^3
- do hrobu se většinou v průběhu rituálu kompletní spálená kostra (⇒ pouze vzorek)

pozn.: kostra dospělého muže váží ke vyzvednutí: 10-14 kg
— " — ženy — " — : 9-11 kg
po vysušení váha klesne na méně než 1/2
kostra spálená v moderním krematoriu: 970 - 3200 g (ø 2 kg 800 g)
200 g - 1,5 kg k dispozici obvykle v pohřebech

OBL.: do 800°C nedochází k výraznému délkovému smršťování
např.: 1200°C - 10-12% změny délkové
- i to však závisí na typech jednotlivých kostí

OBL.: pevnost v závislosti na teplotě
100°C relativně pevná
600-700° C pevnost ubývá
přes 900°C nebo 100°C - mechanická pevnost začíná přibývat

• nálezy spálených kostí
1) urny
2) jamka
3) v zóroviště (přímo na místě hranice)
- někdy místo spálení shodné s místem hrobu, ale většinou ne
- běžně přimíšeny hlína, předměty i celé artefakty →
obtížná manipulace (hrozí poškození)
ad 1) vyzvednout celou nádobu s obsahem
- očistit nahrubo (odkopat, odkrýt, i nádoba je fragmentarizovaná kolem hlavy)
- nejlépe fixovat sádrové obvazy (ukropíme sádrový obvaz + sádru 2. rozdělat sádru 3. obvázat nádobu gázou a potlačit a ovázat další vrstvou a zase potlačit do kónického tvaru)
- projít počítačovým tomografem
- existují dnes i prostředky jako polyuretanové pěny — v podstatě stejný efekt

dokumentovat fotové, kresebné, grafely

ad 2) 3) volně ložený

- vybrat pohřeb i s hlínou či vypreparovat blok a něčím ho fixovat (→ dokumentovat až v laboratoři)
- v laboratoři: 1) nechat vyschnout (se příslušnými ~~[illegible]~~)
  2) oddělovat opatrně od hlíny (proudem vody – ~~[illegible]~~ proplachováním sítkem (3–4 mm oka))
  - nesmí se sušit rychle (→ popraskání)
  - čistění by se nemělo dít vůbec mechanicky (⇒ nedestruktivním způsobem)
  - byly tendence kosti z arch. výzkumů zpevňovat – to ovšem nelze doporučit (napuštění čímsi může mít řadu negativních dopadů – nedá se využít např. C14 datování)
  3) vytřídí se různé anatomické kategorie a následuje pokus o nalezení souvisejících slonků
  4) rozbor – např. stanovení počtu jedinců, hledají se nastové abnormality
  5) zápisy do formulářů

• návrat popularity kremací v novověku

- 1 evropský propagátor – lékař z Itálie Bernardino Ramazzini
  1700 – práce – kritizoval hygienické dopady rozpadlých těl → doporučoval kremaci
  1804 – Napoleon po dohodě s papežem zrušil možnost volby do té doby jestli chce člověk kremaci nebo ne
  29. XI 1849 – ~~[illegible]~~ Jacob Grimm – horoucí pro spalování mrtvých
  - komentováno tehdejší vědeckou společností
  1864 – ustanovení Červený kříž – podporovali kremaci

1870 – 1. výbor na podporu kremace
1873 – světová výstava ve Vídni – 1. kremační pec
ital. konstruktéra C. Brunetti'ho → obrovský zájem veřejnosti (zdokonaleno Ing Siemensem z Německa)
1874 – v německém městě Gotha – 1. krematorium v Evropě (o 2 roky později v Milíně)
dnes – nejlustší síť krematorií – Japonsko
1869 – zetlení velký skandál – na polit. zvůstvo zemřel indický maharádža a jeho lidi ihned ze Florencie
1889 – papež Lev XIII vydal bulu ostře ~~pap~~ odsuzující spalování těl žehem
u nás 2. pol 19. st. – Chibor Helcelt (Morava)
1908 – v MZM návrh o přijetí pohřbu žehem
– kremace propagoval i básník Jaroslav Kvapil
III 1909 – v Národním domě (Vinohrady) – ustavující valná hromada spolku pro spalování mrtvých KREMATORIUM (Kvapil předsedou)
1919 – první zákona o pohřbívání ohněm podle Národního shoda
20. léta – 1. krematoria u nás: L. Berec, Pardubice, Praha, Brno
pozn 1914 – čeští v Chicagu vč. 1. krematorium
dnes asi 30 krematorií v ČR
→ v míře spopelňování přední místo v Evropě